

momo kapor

sentimentalno
vaspitanje

knjige koje su nas menjale
hrestomatija

■ Laguna ■

Copyright © 1976, Momo Kapor
Copyright © 2024 ovog izdanja, LAGUNA

sentimentalno
vaspitanje

Kada bih samo u nekoliko redova morala da objasnim ovu hrestomatiju, iskoristila bih autorovu rečenicu kojom uvodi čitaoca u *Sentimentalno vaspitanje*: *Evo ti ova knjiga, napravljen sam iznutra od tih stvari.*

Imala sam jednog profesora u gimnaziji koji je mnogo voleo ovu knjigu.

Posle mog odlaska na studije ostali smo u kontaktu i kada bih dolazila u Beograd, ponekad bismo se viđali.

Jednog leta organizovao je prvi naučni skup posvećen Momi Kaporu na kom su veliki jezički stručnjaci govorili o njegovoj književnosti. Tako je nastao zbornik *Pripovedač urbane melanholije*, koji i danas predstavlja dokument koji najpotpunije analizira Kaporovo delo.

Kada smo moja sestra i ja počele da razmišljamo o novim izdanjima tatinih knjiga, pozeleo je da napiše predgovor za *Sentimentalno vaspitanje*.

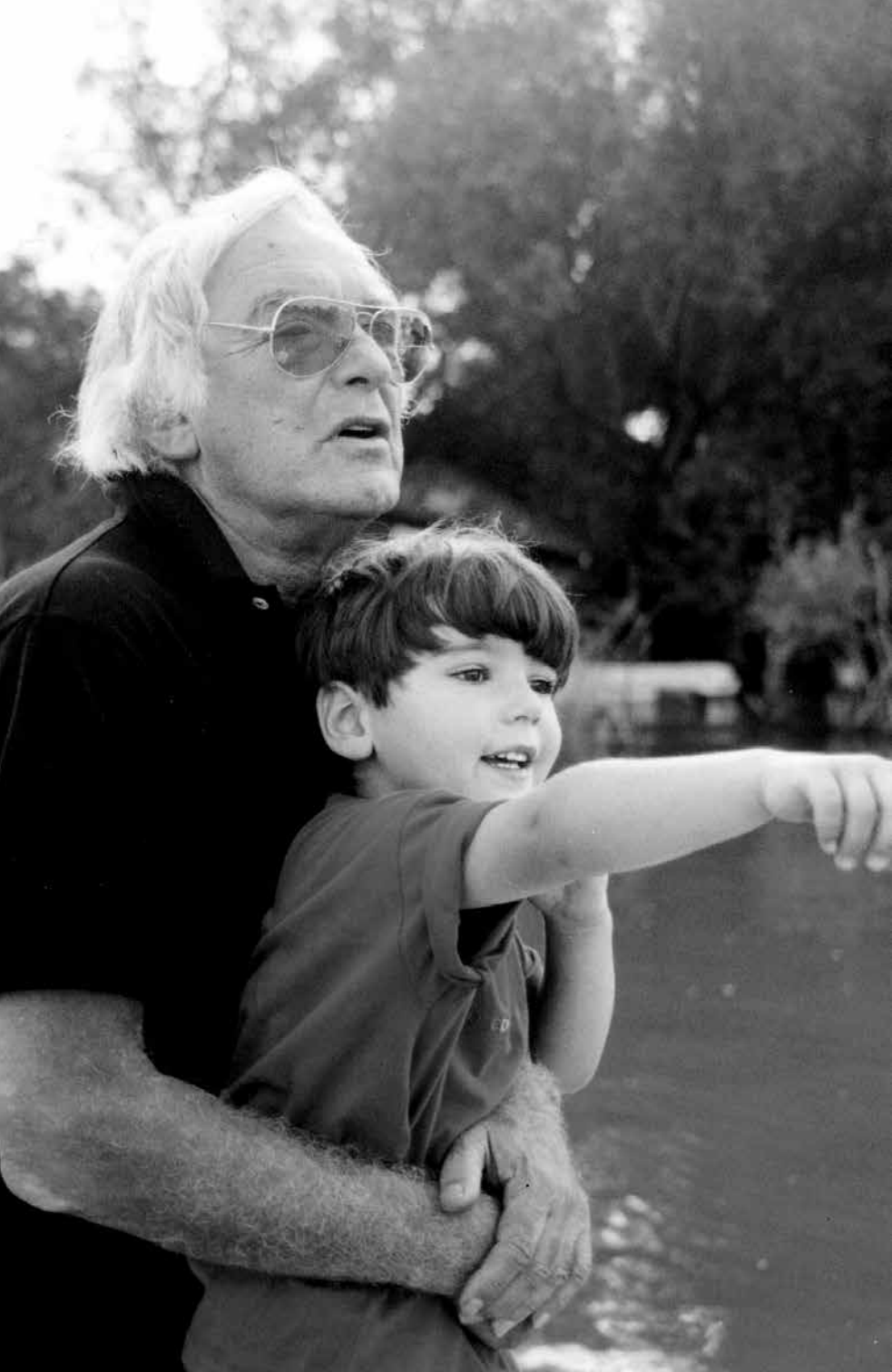
To bi bio savršen predgovor jer je on, osim što je voleo tatinu književnost, pročitao više puta i sve knjige koje su deo ove hrestomatije.

Ali stvari često ne idu onako kako smo zamislili. Profesor Aleksandar Jovanović nas je iznenada napustio, a mnogi projekti koje je započeo ostali su nedovršeni.

Zbog toga ova knjiga neće imati predgovor, već samo ovaj kratak tekst, omaž svim profesorima koji misiju nastavljaju i posle kraja školskog časa, prateći svoje đake i studente i kada postanu odrasli ljudi.

To je pravo sentimentalno vaspitanje koje su neki od nas imali sreću da dobiju.

Ana Kapor
Rim, septembar 2024.

Sadržaj

Momo Kapor PROLOG.	17
Hans Kristijan Andersen RUŽNO PAČE.	85
Luis Kerol ALISA U ZEMLJI ČUDA	88
Danijel Defo ROBINSON KRUSO.	92
Karlo Kolodi PINOKIO.	97
Gotfrid August Birger MINHAUZEN.	100
Georg Pajsen Petersen TIL OJLENŠPIGEL.	105
Migel de Servantes DON KIHOT OD MANČE	108
PESMA O NIBELUNZIMA	113
Gustav Švab PRIČE IZ KLASIČNE STARINE	118
HILJADU I JEDNA NOĆ.	121
Radjard Kipling KNJIGA O DŽUNGLI.	123
Žil Vern 20.000 MILJA POD MOREM	127
Pjer Benoa ATLANTIDA.	130
Čarls Dikens OLIVER TVIST	133
Mark Tven TOM SOJER	140

Karl Marks i Fridrih Engels MANIFEST KOMUNISTIČKE PARTIJE146
KRATKI KURS SKP(b)148
Nikolaj Ostrovski KAKO SE KALIO ČELIK153
Maksim Gorki MAKAR ČUDRA158
Arkadij Gajdar TIMUR I NJEGOVA ČETA164
Anton Makarenko PEDAGOŠKA POEMA.169
Aleksandar Fadjejev MLADA GARDA174
Valentin Katajev BELI SE USAMLJENO JEDRO178
Mihail Šolohov TIHI DON182
Karl Maj DUH LJANA ESTAKADA189
Ser Artur Konan Doji BASKERVILSKI PAS192
Edgar Alan Po DOŽIVLJAJI ARTURA GORDONA PIMA.197
Alfons Dode LEPA NIVERNEZA200
Džerom K. Džerom TRI ČOVEKA U ČAMCU, A O PSU DA I NE GOVORIMO.204
Jaroslav Hašek DOŽIVLJAJI DOBROG VOJNIKA ŠVEJKA207
Viljem Šekspir JULIJE CEZAR.215
Romen Rolan KOLA BRENJON222
Lucije Anej Seneka PISMA PRIJATELJU228
Blez Paskal MISLI232
Fransoa Rable GARGANTUA I PANTAGRUEL236
Aleksandar Puškin JEVGENIJ ONJEGIN.242
Mihail Ljermontov JUNAK NAŠEG DOBA246
Stendal O LJUBAVI249
Stendal CRVENO I CRNO252
Gistav Flober SENTIMENTALNO VASPITANJE.256

Đakomo Kazanova PUSTOLOVINE	259
Rejmon Radige ĐAVO U TIJELU	265
Edmon Rostan SIRANO DE BERŽERAK.	273
Federiko Garsija Lorka SAMOUBISTVO.	279
Anri Alen-Furnije VELIKI MON	282
Sergej Jesenjin ANA SNJEGINA	287
Vladimir Majakovski OBLAK U PANTALONAMA	292
Ilja Ilj i Evgenij Petrov ZLATNO TELE	300
Volfgang Borhert ČETIRI VOJNIKA	306
Odet Feri PRAZNIK U RIMU	310
Džek London MARTIN IDN	313
BIBLIJA	317
Nikolaj Gogolj ŠINJEL	323
Fjodor Dostojevski ZLI DUSI	327
Aleksandar Ostrovski ŠUMA.	331
Anton Čehov KĆI ALBIONA	340
Šarl Bodler SPLIN	345
Seren Kirkegor DNEVNIK ZAVODNIKA	347
Rajner Marija Rilke ZAPISCI MALTEA LAURIDSA BRIGE	351
Tomas Sterns Eliot PUSTA ZEMLJA	354
Sigmund Frojd UVOD U PSIHOANALIZU	358
Alber Kami LETO	363
Žan-Pol Sartr MUČNINA	367
Andre Žid VATIKANSKI PODRUMI.	371
Marsel Prust U TRAGANJU ZA IZGUBLJENIM VREMENOM	377
Franc Kafka PREOBRAŽAJ.	382
Džems Džojs PORTRET UMETNIKA U MLADOSTI	384

Tomas Man TONIO KREGER	386
Herman Hese STEPSKI VUK	391
Aldos Haksli KONTRAPUNKT ŽIVOTA	395
O'Henri POKLON MUDRACA SA ISTOKA	399
Džems Terber DVOSTRUKI ŽIVOT VALTERA MITIJA	406
Tomas Vulf POGLEDAJ DOM SVOJ, ANĐELE.	415
Džon Dos Pasos MANHATAN TRANSFER	421
Ernest Hemingvej SNEGOVI KILIMANDŽARA	425
Ernest Hemingvej MAČKA NA KIŠI	426
Viljem Fokner SVETILIŠTE	432
Frensis Skot Ficdžerald TRI ČASA IZMEĐU DVE VOŽNJE AVIONOM	439
Frensis Skot Ficdžerald VELIKI GETSBI	447
Viljem Sarojan SMELI MLADIĆ NA LETEĆEM TRAPEZU	450
Erskin Koldvel SEZONA JAGODA	458
Irvin Šo DEVOJKE U LETNJIM HALJINAMA	463
Karl Sandberg SREĆA.	475
Bari Uljanov HISTORIJA DŽEZA	477
Frenk Horn PISMA NAĐENA KRAJ SAMOUBICE	486
Tenesi Vilijems TRAMVAJ ZVANI ČEŽNJA	491
Kurcio Malaparte KAPUTT	494
Kurcio Malaparte KOŽA	496
Elio Vitorini RAZGOVOR NA SICILIJI	501
Žak Prever DORUČAK	506
Erih Marija Remark TRIJUMFALNA KAPIJA	509
Verkor ĆUTANJE MORA	511
Anri Mišo SPOKOJAN ČOVEK	514
Rejmon Keno MOJ PRIJATELJ PJERO	516

Andre Breton PRVI MANIFEST NADREALIZMA	519
Leonardo da Vinči TRAKTAT O SLIKARSTVU.	524
Vinsent van Gog PISMA	527
Žak Lipšic AMADEO MODILJANI	530
Eli For POVIJEST UMJETNOSTI	534
Gaston Bašelar POETIKA PROSTORA	537
Semjuel Beket KRAJ PARTIJE	541
Fransoaz Sagan DOBAR DAN TUGO	544
Džon Osborn OSVRNI SE U GNEVU	549
Blez Sandrar OPASAN ŽIVOT.	554
Džerom D. Selindžer LOVAC U ŽITU	555
Luj Aragon NEMA SRETNE LJUBAVI	559
Iv Salg DŽEMS DIN ILI BOL ŽIVOTA	562
Antoan de Sent-Egziperi MALI PRINC	568
Šarl Aznavur TREBA ZNATI.	573
Henri Miler RAKOVA OBRATNICA.	575
Džek Keruak NA CESTI	578
Anri Pjer Roše ŽIL I DŽIM	584
Truman Kapot DORUČAK KOD TIFANIJA	589
Žak Brel NE OSTAVLJAJ ME	594
Marek Hlasko OSMI DAN U TJEDNU	598
Boris Pasternak DOKTOR ŽIVAGO	605
Aleksandar Solženjicin PESNIKOV PRAH.	610
Horhe Luis Borhes MAŠTARIJE	613
Rej Bredberi 451 FARENHAJT.	617
Artur Kestler POMRAČENJE O PODNE.	623
Džordž Orvel 1984.	628
Somerset Mom SMRT GOVORI.	632

PROLOG

Lutajući godinama po antikvarnicama, često nailazim na knjige koje su mi nekada mnogo značile. Odlučujem se da kupim poneku od njih, ali već na putu prema kasi, ko zna zbog čega, odustajem od kupovine. I držeći tako u rukama neki čudom sačuvani primerak s kojim sam davno drugovao, razmišljam šta bih započeo sa njim. Toliko sam puta pročitao te stranice; ne verujem da bih mogao da im se vratim još jedanput, ma koliko da su mi bile drage. Njihov sadržaj mi je poznat. I dejstvo koje su imale na moje prijatelje, vršnjake, i na mene. Pa ipak, držeći na dlanovima slučajno pronađenu knjigu, osećam njenu zaštitu koja mi uliva sigurnost poput dragocene amajlije. Ponovo sam u njenoj vlasti čas-dva, a zatim sledi neizbežno, čemu? – i odlažem je u haotičnu gomilu slučajnih knjiga, baš kao što neko posebno drago lice prepuštam svetini na bulevaru, posle nekoliko uobičajenih pitanja o zdravlju, starenju i porodici. Ima u tom gestu izvesne uzaludnosti: čak i kada bih imao mnogo sreće u traganju, nikada ne bih uspeo da pokupujem sve knjige koje su uticale na život pokolenja kome pripadam.

Zašto, uopšte, pravimo biblioteke?

Da bismo nečim prekrili zidove? Da ispunimo police koje je projektovao neki arhitekta? Pravimo li ih zbog sujete; da oni što dolaze u naše domove steknu o nama povoljan utisak, pomislivši kako smo načitan i učeni? Ili se, jednostavno, s vremenom nakupi dovoljno knjiga da ispune jedan zastakljeni ormar, pa se to zove – biblioteka? Jesmo li, možda, nekada davno, u detinjstvu bez knjiga, bili pozvani u kakvu gospodsku kuću, pa osetili miris biblioteke pomešan sa vonjem duvana za lulu i videli nekog sedokosog čoveka u plišanom kućnom ogrtaču kako čita zavaljen u naslonjač, potpuno odsutan i ne primećujući nas; ta nam se slika, možda, usekla u pamćenje kao zaštitni znak za otmen život? Nismo li dugo nosili u sebi taj davni prizor i mnogo kasnije, kad smo se i sami okučili, pokušali da ga podražavamo u sopstvenom domu? Nisu li slučajno krive fotografije pisaca koji se uvek slikaju ispred redova enciklopedija na policama, za radnim stolovima zatrpanim knjigama? Ulazili smo preplašeni u kabinete značajnih ljudi, u privatne odaje dvoraca, kod akademika i profesora univerziteta – uvek su zidovi bili prekriveni knjigama (u polutama su se zlatila slova u kožu povezanih izdanja), i uvek su te knjige značile učenost i moć, jedan sasvim drugi, često nedostižni život, različit od onog koji smo bili prisiljeni da trpimo.

Ali ove knjige koje prevrćem po knjižarskom otpadu nisu nikakvi skupoceni, retki bibliofilski primerci, niti rukopisna jevanđelja, ni gravurama ilustrovani putopisi starih hodočasnika; knjige o kojima je reč uvezane su, uglavnom, bedno: ni traga koži ili zlatotisku, hartija im je prljavosiva, ponekad obična – novinska, korice mekane i bez ikakvih ukrasa; tiraži, nekada, veoma veliki, odobreni od kakvog danas već odavno iščezlog ministarstva ili komisije; ukratko, ti primerci ne predstavljaju ni za koga nikakvu vrednost, osim za mene. Što se tiče njihovih cena, štampane u vreme kada se mnogo polagalo na širenje obrazovanja i kulture među narodnim masama, te knjige su neverovatno jeftine. U međuvremenu, novac je

nekoliko puta zamenjivan (gotovo češće od ideja), tako da se mogu kupiti za bagatelu, često za smešno male sume, zbog kojih se pomalo neprijatno osećate pred blagajnicom za velikom elektronskom kasom. Knjige o kojima pišem toliko su jeftine da se slobodno može reći da i nemaju cene, osim one u našim glavama i našim srcima.

Ne znam kada mi je prvi put palo na pamet da počnem da ih tražim, i ne bih smeo da se zakunem kako sam od početka tog dugog traganja imao nameru da od njihovih odlomaka načinim jednu ovakvu knjigu. Iskreno govoreći, nadao sam se da ću čitav taj posao obaviti usput, dok se budem bavio drugim stvarima, ili, da će me ta mala avantura zabaviti i pomoći mi da lakše preživim mrtvi hod vremena u koji pokatkad čovek zapadne dok se nešto čeka, ali, uvučen jedanput u igru, više nisam mogao da odustanem. Čitajući ponovo otkrivene knjige, onim redom kojim sam ih pronalazio (znači u potpuno nepredvidljivom haotičnom redosledu), počeh da istražujem od čega smo, u stvari, napravljeni, ko je krivac što smo na kraju ispalili ovakvi kakvi smo, i gde smo to, i u kome trenutku pogrešili.

Poželeh, dakle, da prikupim i saberem u jednoj knjizi ogromnu, dugo čuvanu, često prećutkivanu, po sećanju razbacanu *imaginarnu biblioteku* od koje je sačinjeno naše sentimentalno vaspitanje, tačnije: *obrazovanje osećanja*. Ta biblioteka je rasparčana, izgorela ili pozajmljena, pa nikada vraćena, prodana na kilo, razbijena u paramparčad, poput onog velikog Anderse-novog ogleдала iz *Snežne kraljice* čije su krhotine u našim zenicama. Nju je potrebno tražiti po lošim i dobrim godinama, po tuđim knjižnicama, po uspomenama, ljubavima, prijateljstvima, u lavirintima epohe u kojoj smo živeli... Čini mi se da bi jedna takva knjiga – možda, zbornik, spomenar, antologija, svaštara ili nešto slično – imala smisla ako bismo, pružajući je nekom nepoznatom (ko se zanima za nas), mogli mirno kazati: „Evo ti ova knjiga, napravljen sam iznutra od tih stvari!“ Čini mi se, takođe, da bi jedna takva knjiga, kad bih uspeo da je slepim od

različitih odlomaka osećanja, mogla da se pokloni deci koja nas prečesto, i pored ljubavi, nisu u stanju u potpunosti da razumeju. Deca bi, možda, mogla da nas ponovo sastave od pomešanih kocaka, zvukova i slika, od tuđih doživljaja, stilova, odlomaka razgovora, opisa prirode, od mase likova koji su nas naseljavali kao u kakvom dugogodišnjem bunilu, i od njihovih ponašanja koje smo u izvesnim razdobljima strasno oponašali. Je li to podsvesni pokušaj da pomoću iste duševne hrane načinimo osobe slične sebi u jednoj novoj generaciji, kojoj preta strašna opasnost od osećajne uniformisanosti, ili što je još gore, tupe ravnodušnosti? Nisam, naime, sasvim siguran da ova knjiga nema i taj pomalo podmukli pigmalionski karakter, zbog koga će mi, nadam se, biti oprošteno.

Knjiga koju sada držite u ruci pružila mi je usput i savršeno opravdanje za slatku dokolicu kojoj se prepustih bez ostatka. Kao što je poznato, manje-više svaki pisac je izložen većito istom, blago prekornom pitanju: „Šta sada pišete?“ Reći da ne pišete ništa znači priznati nerad i ispuniti se grizom savesti. pisci su slobodne zanatlije, a ne rentijeri; ako nešto ne pišu, čini im se da padaju u zaborav, da im se dani raspadaju i odlaze unepovrat, jednostavno, da uopšte ne žive. Održava ih jedino nada da će ih novi rukopis s kojim se upravo muče najzad izvesti na osunčane obale blagostanja i slave. Dobrim periodom smatra se i čekanje knjige koja tek treba da izađe iz štampe i koja uvek, srećom, kasni, jer se, na pitanje šta sada radite, može u tom slučaju odgovoriti: „Upravo mi izlazi novi roman u septembru!“ *Sentimentalno vaspitanje* je bilo izvrstan alibi za lenčarenje, jer sam u svakom trenutku mogao mirno da odgovorim na čemu sada radim, da ne pominjem duga, divna sedenja sa vršnjacima provedena u razgovorima o tome šta je ko kada čitao i kako je to uticalo na njega, što se, takođe, može smatrati ozbiljnim istraživačkim poslom.

Postavilo se samo jedno prilično složeno pitanje: kako nazvati ovu knjigu? U početku sam mislio da joj dam naslov

Svaštara, ali odustadoh – u jednoj ovako zlonamernoj književnoj sredini kao što je naša, nazvali bi me istog časa svaštarom! *Antologija* me je odbijala od prvog trenutka, a *Čitanka* mi se činila suviše poučnom. Bez odgovarajućeg, po mogućnosti što kraćeg određenja književnog žanra, objašnjavati na čemu sada radim zahtevalo je isuviše mnogo reči i mutnih opisa. „Ah, da, razumem!“ – kazao bi čovek kome sam objašnjavao čime sam zaokupljen i požurio svojim putem, misleći sigurno da sam poludeo. Ipak, i to je bolje nego da me smatraju antologičarom, čega se zaista užasavam! Moju muku jednostavno je razrešio M. B. u jednoj šetnji po knjižarama, kada iznenada reče da je to što radim *hrestomatija*! Od toga dana sam na ono inkvizitorsko pitanje uvek mirno odgovarao da sastavljam hrestomatiju, na šta bi me sagovornici obično pogledali sa poštovanjem. Ipak, prošlo je prilično vremena dok sam, savlađujući urođenu lenjost da preturam po leksikonima, najzad otvorio *Malu Prosvetinu enciklopediju* i pronašao reč *hrestomatija*:

Hrestomatija (grč.) *učenje korisnog; zbirka odabranih tekstova raznih pisaca; uzorna čitanka u nastavne svrhe.*

Prepustih se tako hrestomatiji i nije mi bilo žao potrošenog vremena, mada je u mojim godinama (koketerija sredovečnih) svaki mesec dragocen. Umesto da pišem svoj roman, pisao sam sagu sastavljenu od stotinjak tuđih dela, putujući iz stila u stil, iz epohe u epohu, iz snoviđenja u ludilo... Lepeći taj literarni kolaž, često sam pomišljao na privatne kolekcije umetničkih dela – predstavlja li, u stvari, to dugo sticano umetničko blago najverniji portret svoga vlasnika, sa čije površine možemo da pročitamo nezajazljivu glad za lepotom, gramzivost, odricanje, radost zbog iznenadnih otkrića, skrivene poruke, kompromise i nagodbe sa istinom i ukusom, umetničko obrazovanje i puteve kojima se domogao svoga bogatstva; na kraju, uzaludnost posedovanja, koje najveći broj tih opsednutih zanesenjaka prisiljava da čitavu zbirku poklone muzeju, gradu ili državi, shvatajući da ni jedan od tih obožavanih predmeta neće moći da ponesu

tamo kuda svi na kraju odlazimo. U tom pogledu, najviše me je zapanjila besmislenost sumanutog podviga Elizabete Gardner u Bostonu, koja je preko okeana prenela čitavu venecijansku palatu, u kojoj smernog putnika sve neodoljivo podseća na Klerov film *Duh ide na Zapad*. Zatrpavši svoj dvorac svim i svačim, od Kranahovih i Rembrantovih platana, preko lažnih holandskih luster a i persijskih sagova, do viktorijanskog nameštaja – ta eksplozija stilskog haosa raznosi u paramparčad svaki iole odnegovaniji evropski ukus u bostonskom kontekstu – složila je, ipak, na kraju krajeva samo jedan jedini mozaik: osećajni autoportret gospođe Gardner. Zar Pikasovi, Brakovi i Griovi kolaži iz ranog razdoblja kubizma nisu, takođe, sjajna mogućnost da se obnove dani u kojima su lepljeni? Odgonetajući pažljivo njihove površine poput privatnog detektiva, saznaćemo iz zalepljenih otpadaka boju tapeta njihovih zapuštenih ateljea, tu su i karte za tramvaj koje nam pokazuju kojim su linijama putovali, videćemo i omote pakovanja duvana za lulu, nalepnice šibica, komade novinske hartije sa kojih se još uvek mogu pročitati događaji dana – sve to preživelo je zahvaljujući slučajnom pokretu slikara, koji je u jednom trenutku nasumice pružio ruku i dohvatio komad staniola ili iscepao zaglavlj e jutarnjeg lista *Journal*, pa sve to zalepio na sliku.

Rođeni u siromaštvu, ali, nažalost, ne onom romantičarski dekorativnom, već u ponižavajućoj poluoskudici sitnih činovničkih i zanatlijskih familija, koje životare od prvog do prvog a bedu skrivaju lepim kućnim vaspitanjem, u zemlji gde kolekcije predstavljaju nedostižnu građansku bajku; ovde, gde je sticanje neizvesno i, uglavnom, neprenosivo sa kolena na koleno zbog čestih ratova i provala mržnje koja pali i ruši sve pred sobom, naša kolekcionarska žudnja zadovoljavala se sakupljanjem klikera i sličica u mladosti; a kasnije, starog novca i poštanskih maraka, koje je lako sakriti i preneti na neko bezbednije mesto. Često smo ostajali i bez toga, srećni što iznosimo živu glavu. Praveći ovu kolekciju odlomaka iz knjiga koje su mi nekada

bile drage, priznajem da se osećam ludo rasipnički u sigurnosti sa kojom slažem ukradeno blago. Jer sakupljati bilo šta na ovim našim vetrovitim prostorima znači verovati u budućnost i održivost zbirke, a sam Bog mi je svedok koliko često smo se varali u svojim optimističkim očekivanjima. Ipak, jedna knjiga-kolekcija ima mnogo više izgleda da preživi od zbirke stilskog nameštaja, da ne govorimo o slikama i skulpturama ili muranskom staklu.

Želeo sam da napravim knjigu koju bi neki moj čitalac-sabrat, potekao iz slične osećajne porodice, mogao mirno da ponese na onaj većito pusti školj koji toliko obožavaju novinari letnjih kulturnih rubrika, pitajući već decenijama intelektualce koju bi knjigu poneli sa sobom na pusto ostrvo. (Odgovor R. B-a: „Poneo bih priručnik kako napraviti čamac bez alata!“) Sasvim lako mogu da zamislim i nekog nepoznatog zatvorenika osuđenog na dugu kaznu, nekoga robijaša u samoći, daleko od biblioteka, kako drži u rukama ovaj udžbenik uzaludnog vaspitanja i putuje kroz njegove stranice, pretvarajući kratki odlomak dragog pisca u njegova celokupna, sabrana dela. Vidim kako se mala ćelija golih zidova pretvara u Aleksandrijsku biblioteku, umnoženu beskrajem borhesovskih ogledala.

Otvaram sezamovska vrata Ali-Babine pećine iz koje smo godinama uzimali hranu i inspiraciju za svoja kasnija dela. Činim to zbog toga što sam primetio da mnogi ugledni pisci skrivaju, kao guja noge, svoje tajne kolekcije uzora – materijal od čijeg su iscedenog soka smešani njihovi književni napici. To su skrivene riznice iz kojih su čitavog života crpli podatke, likove, datume, sudbine i snagu – vrela na koja odlaze noću da se napiju, da bi obnovili želju za pisanjem. Zašto ne otvoriti širom vrata literarne kuhinje? I kada saznaju za prirodu duhovnog tkiva od koga smo načinjeni, ni čitaoci, ni kritičari, a ni mi sami, nikada nećemo otkriti većitu zagonetku umetnosti, čija šifra, na sreću, nije ni u čijim rukama. Upoznao sam putujuće opsenare koji su otkrivali svoje trikove gledaocima: mađioničar

nam polako pokazuje kako pretvara vodu u vino i sipa tečnost u fišek savijen od hartije. Ponavljamo svaki njegov pokret, ali, avaj! – voda i pored svega ostaje obična voda! Nije nam, izgleda, otkrio sve, jer ni sam, čak i onda kada želi da je raskrinka, nije svestan svoje moći.

Sastoji li se naša moć, ili naša slabost, i od knjiga koje smo čitali i voleli? Hoće li nešto od te moći i te slabosti preći i na one koji dolaze posle nas, ako otkriju ista vrela? Vredi pokušati. U svakom slučaju, pažljiviji čitalac nego što je pisac ovog ogleđa moći će, putujući od odlomka do odlomka, da otkrije gde smo pogrešili. Na kojoj je tački sentimentalnog vaspitanja započelo naše dugogodišnje prokletstvo, koje je mnoge odvelo među dobrovoljne unutrašnje emigrante (čaroban izraz savremenog političkog žargona!) u izgnanike iz „najboljeg od svih mogućih svetova“. Gde smo se to zarazili sumnjom? Šta nas je sprečilo da postanemo slični većini svojih relativno srećnih savremenika koji žive lojalno i solidno, zadovoljni raspodelom dohotka prema radu, dirljivo uzbuđeni uoči državnih praznika; onih kojima je sreća opipljiva, sastavljena od ladanjskih kućica, kola koja peru nedeljom ujutru, uredno programiranih vikenda, otplata kredita i čekanja zaslužene mirovine? U ovom, naoko slučajnom, zbrda-zdola stečenom vaspitanju koje nas je vodilo od knjige do knjige a da nam niko nije pokazivao stazu kao da se krije neki sudbinski redosled, čudna pravilnost kretanja koje ne priznaje tupu književnu hronologiju od Homera do Orvela, ali koja uspešno krči sama sebi put kroz intelektualno bespuće i retko se kad zagubi, vođena nepogrešivim instinktom duhovne gladi i samoodržanja.

Na početku ovog nezahvalnog posla lakomisleno sam verovao da u našem obrazovanju nema više od dvadesetak, možda najviše pedesetak ključnih knjiga koje su uticale na vaspitanje posebne vrste osećajnosti. Što sam dublje ulazio u šikaru ove hrestomatije, preda mnom su se na sve strane račvali putevi i

staze koje često nisu vodile nikuda, a iz zaborava počese sasvim neočekivano da iskrsavaju naslovi na koje godinama nisam mislio. Dovoljno je bilo da kakvom blagonaklonom prijatelju izložim svoj projekat, pa da me istog časa zaspe bujicom dela koja sam propustio da uvrstim u svoj plan. „A *Bo Žest*? Kako misliš da sastaviš jednu takvu knjigu bez *Bo Žesta*? *Brega svetlosti* Emilija Salgarija?“ ... *Murzilka! Junaci Pavlove ulice! Janko Raščupanko*... I što je noć više odmicala a mi plovili za uspomena, moja kutija za cigarete punila se novim naslovima, dok me je hvatalo nešto slično blagom očajanju što sam se upustio u poduhvat kome, izgleda, nema ni srećnog ishoda, niti mu se, uopšte, može sagledati kraj. Već sutradan bacao bih se u potragu za knjigama čije sam naslove zabeležio prethodne noći, a pošto ih usput pročitam, one su me, izvirući naprosto jedna iz druge, vukle sve dublje i dublje u vreme, odvlačeći me tako od cilja, koji se, koliko još juče, činio na dohvatu ruke. Knjige su se gomilale na mom stolu i po policama, a ja nepovratno upadao u stupice koje sam sebi sam postavljao. Nevolja je, izgleda, u tome što ne pripadam društvu strogih i odlučnih sudija, već sam pomalo melanholičan čitalac, slab prema starim ljubavima. Nije slučajno što je ova knjiga trebalo da se zove – *Spomenar!*

Gubeći se u toj beskrajnoj biblioteci, počeh panično da se držim početne ideje: šta je zaista uticalo na naš osećajni razvoj? I uvek kada bih sebi postavio to spasonosno pitanje držeći se za njega kao davljenik za pretanku granu vrbe, zapao bih u živo blato apsurdna da je na mene i na moje vršnjake (ako zaista govorimo istinu), imao više uticaja *Vinetu* Karla Maja, jednog, dakle, ordinarnog mitomana i opsenara koji nikada nije ni zakoračio u Ameriku o kojoj je pisao, nego čitavo veličanstveno delo Lava Tolstoja! Bilo mi je potrebno mnogo hrabrosti da zadržim tu misao u glavi, a i sada, dok kucam ovu rečenicu, smrtno sam uplašen od moguće bujice gneva koju ću sigurno izazvati kod poštenih čitalaca. Stvar je, izgleda, u tome što su *Vinetu* i *Old Šeterhend* stizali do nas onih presudnih

godina, dok smo još slepo verovali knjigama i poistovećivali se sa njihovim junacima, ne tražeći pritom nikakvu umetnost već samo zanimljiv sadržaj, egzotičnu priču, uzbuđljive događaje... Uostalom, ko je ikada video dvanaestogodišnje dečake da se igraju Pjera Bezuhova? Lav Tolstoj je tada, za nas, predstavljao samo jednu od bezbroj mukotrpnih školskih lekcija, od kojih smo bežali kao đavo od krsta. Niko nije umeo da nam na pravi način objasni njegovu veličinu i značaj, i sve se svelo na prizemnu propagandu i puko bubanje fraza o „teškom stanju seljaka, oslobođenju kmetstva i optužbama protiv iskvarenog plemstva, koje je u ropotarnicu istorije oterala jednom zauvek gvozdена metla velike Oktobarske revolucije“ – što je bio jedan od oblika tadašnje socijalističke veronauke. Uostalom, i danas ležerno preskačem čitava poglavlja iz *Ane Karenjine* pisana na francuskom, najpre jer slabo znam taj jezik (a mrzi me da tražim prevode na kraju knjige), a najviše zbog toga što me ne zanimaju problemi unapređenja obrade zemlje na velikim plemićkim posedima devetnaestoga veka. I uopšte, kako jedan dvanaestogodišnji dečak može da shvati svu slojevitost i veličanstvenu građevinu *Rata i mira* – dela čiju vrednost otkrivamo prilikom svakog novog čitanja, već kao zreli ljudi? Uterani u osećanje krivice još kao sasvim mali, mnogo smo više voleli Gogolja, za koga smo učili „da je potkraj života pao u verski misticizam i bio osuđen od svih naprednih ljudi svoga doba...“ Nismo, dakle, samo mi bili krivi! I tako veliki ljudi kao što je Gogolj umeli su da proigraju poverenje ulagano u njih! Postao nam je simpatičniji od većito naprednih pisaca, čije smo zamorne biografije morali da učimo napamet. Zbog toga u ovoj hrestomatiji nema ni Turgenjeva ni Gončarova, nema ni Balzaka ni Zole, ni Mopasana, ali, začudo, nisam nikako mogao da zaobiđem Stendala, i to, uglavnom, zbog Žilijena Sorela iz *Crvenog i crnog*, kome smo na izvestan način bili slični i koga smo podražavali, zahvaljujući Žeraru Filipu, glumcu koji je tumačio njegov lik u istoimenom filmu.